

„Tévedés történt az ön javára”

A hétszáz oldalas *Megsemmisülni* mindössze három év után követte a feleolyan vastag, mégis kétszer olyan sokáig írt *Szerotonin*t, vagyis a mostanában a bukmékerek Nobel-esélyeket latolgató listáinak élvonalában szereplő francia regényíró az utóbbi időben kimondottan rákapcsolt. Az új regény ehhez képest feltűnően lassú. Ezzel függhet össze, hogy akárhol is kellett félretennem, könnyű volt visszatérni a világába, hosszabb vagy rövidebb idő múltán is zavartalanul tudtam folytatni.

Houellebecq-nek, mint a nagy melankolikuskoknak, mindig is volt érzéke az elégikusság iránt, de mint a nagy cinikusok, ezt jól palástolta: korai regényeinek mozgalmas cselekményszövése, látványos kulisszái, sarkos politikai helyzetértékelései, a kiegészített főhősök hol végzetesebb, hol felszínesebb kiábrándultságának harsány színei valahogy rendre túlharsogták a lemondó végkicsengéseket. Pedig a magyarul elsőként megjelent *Elemi részecskék* utolsó oldalai is eléggé elégikusak: onnan nézve előre nem látható, rideg fenség ragyogja be az egész regényt, mintha a benne felvetett problémákra csak egy steril műtő hideg, fehér fényei között születhetne meg a megoldás.

Abban általában egyetértnek az olvasók, hogy a magyarul elsőként megjelent két regény, az *Elemi részecskék* és *A csúcson* a szerző legjobb munkái közé tartozik. A harmadikként megjelent *Egy sziget lehetősége* is nagyon jó, csak ta-

lán – már vagy még – nem olvasták elegen. Az első két könyv még nem kapott burkolót, a címlapjuk meg lehetőségen hatásvadász módon ábrázolta a női testet, a beliveket pedig olcsóbb, sárgás papírra nyomták, vagyis a könyvek külső megjelenése valósággal lektúrt ígért. A harmadik kötet viszont már a komoly irodalomnak kijáró nyomdai ornátusban jelent meg, ráadásul a tartalma sem volt olyan botrányos, mint helyenként az előzők vagy éppen a következő, *A térkép és a táj*, amelyben az író bemutatja a saját bestiális meggyilkolását is. Nekem ez utóbbi, de különösen a következő könyv, a kis-laposan publicisztikus *Behódolás* csalódást okozott, míg a *Szerotonin* érzésem szerint szerencsésen talált vissza Houellebecq korábbi hangjához, típusaihoz és témáihoz, bár azt nem lehetett kikövetkeztetni belőle, hogy hogyan is fog folytatódni az írói pálya. Még a korábbi könyveket felidéző önisméltéseknek is örültem, miközben – visszanezve – a vidéki cselekményszál, a tengerparti jelenetek már a *Megsemmisülni* arányából vetítettek valamit előre.

Az új regény kiterjedtnek még nem mondható visszhangja nagyon kedvező, a *moly.hu* aprólékosabb kommentelői például bizonyos fokú kellemes zavarról számolnak be, váratlannak tartva a könyv lassabb tempóját, gyengédebb tónusait. A Snowwolf nicknevet használó hozzászóló szerint egyenesen ez az író első olyan könyve, amelyben „halk derű

(...), valami elfogadó bölcsesség, az élet szeretete” csillan fel; értékelését így fejezi be: „Houellebecq, remélem, még fog írni – félek ugyanis, hogy ennél jobbat már nem tud (...), és kevesebbél már nem éri be.”

Csuhai István sem kevésbé lelkes az ÉS-ben: a könyvet szerzője „eddigi legterjedelmesebb, egyúttal legmonumentálisabb és bizonyos értelemben leggondosabban kiegyensúlyozott műve”-nek, illetve „minden eddiginél finomabban és cizelláltabban barázdált regény”-nek nevezi. Csuhai az író művészetével való megismerkedésre, saját szavaival élve a „Houellebecq-szüzeknek” is ajánlja a könyvet, bár ehhez a *Megsemmisülni* szerintem tempójában és tendenciájában is túlságosan élesen különbözik az író eddigi könyveitől: visszafelé olvasva az életművet könnyen tévesnek bizonyuló várakozásokat kelthet. „Kiemelném azt a csúcspontot, amiben megcsillan a »régie« Houellebecq: mikor a főszereplő igénybe veszi egy prostituált szolgáltatásait” – írja a *moly* sziddhartha nevű kommentelője, jó érzékkel mutatva rá, hogy a Houellebecq-regények egyik korábbi, provokatív főszólama itt alkalmi, mellékes, szinte csak ironikusan öntalálásszerű motívummá halkul.

Mindent egybevetve a könyvvel nincs semmi probléma, bárki nyugodtan elolvashatja, nem lesz – a szereplőkkel ellentétben – semmi baja. Igaz, e sorok írójából nem váltott ki különösebb kritikusi ingereket, úgy érzem, igaz rá, amit Schöpflin Aladár mondott Ottlik egyik novellájáról – „olyan hangsúllyal, mintha egy tojásra, egy lámpakörtére vagy legfeljebb egy meglékelte görögdinnyére mondaná: (...) nem tök, nem záp, ehető,

becsavarható, ég”, azaz: „jó”. Más szóval: egy darabig nem tudtam eldönteni, hogy amit olvasok, az olyan, mint egy nem egészen első osztályú író kimondottan jól sikerült regénye, vagy inkább egy kiváló író majdnem első osztályú könyve lehet ilyen.

Egy idős ember agyvérzést kap, amelynek következtében majdnem teljesen elveszti a kommunikációra való képességét, egyik gyerekének szinte csodálatos módon rendbe jön a házassága, egy másik végre elhagyja rideg feleségét, és rátalál az igazi szerelemre. Közben a francia egészségügyi rendszer, sőt a nagypolitika kulisszái mögé is bepillanthatunk, Houellebecq ráadásul még egy krimi, hovatovább thriller ígéretével is megajándékozza az olvasóit. És bár ez utóbbi szílat később kissé lógva hagyja, azt hiszem, ez az első könyve, amelyből egy elég jó netflixes minisorozatot lehetne forgatni. Egyébként *A térkép és tájban* is sor kerül nyomozásra, az *Elemi részecskék* olvasható akár sci-finek is, *Egy sziget lehetősége* című könyvének egyik szála pedig tisztán az.

Az író tehát vonzódik a periférikus irodalmi műfajokhoz, de bárhogy csúri-csavarja, odáig most sem puhul, hogy happy enddel ajándékozná meg az ő hűséges olvasóit. Már *A csúcson* is úgy ért véget, hogy a főhősre épp rátalált a megszenvedett boldogság, amikor közbeszólt a valóság. A szereplők mindenesetre ebben a könyvben sem számíthatnak sok jóra, igaz, most legalább tartósan elhihetik, hogy – mint az egyik alak az adóhatóságtól érkező egyes levelek formuláját felidézi – „tévedés történt a javukra”. Végül persze kiderül, hogy amíg *A csúcson*-ban a brutális – bár nem példa nélküli –

véletlen egyértelműen tragikus végkifejlethez vezetett, a hétköznapi banális, de nem kevésbé fájdalmas fejlemények a *Megsemmisülni*-ben az elfogadás gesztusai révén valamiféle e világi nirvána távlattalan elégikusságába oldódnak.

A könyv cselekményét tehát egyrészt egy súlyos agyvérzésen átesett idős ember gyermekeinek magánélete, illetve szakmai tevékenysége – különösen az elbeszélőé, a gazdaságpolitikus Paul Raisoné – alkotja: ezeket követve Párizsból Burgundiába is eljutunk, miközben egy furcsa terrortámadás-sorozat logikájának a felfejtése is megtörténik, mégpedig a kommunikálni szinte egyáltalán nem tudó, egykor titkos ügynökként dolgozó, szélütött apa segítségével. Őt egyébként a gyerekek egy egészen groteszk művelet végrehajtásával szabadítják ki egy eleinte ideális, később elfogadhatatlanná változó egészségügyi intézményből, illetve a megírás jelenénél – Houellebecq-tól már megszokott módon – néhány évvel későbbi jövőben játszódó regényben sor kerül a következő francia elnökválasztásra is. Ennek a szálnak az ideális olvasója nyilvánvalóan francia: egyes politikusok a saját nevükön szerepelnek, a majdani utódja után különös módon visszatérni készülő, éppen hivatalban lévő elnök figurájában pedig az író honfitársai állítólag világosan felismerik Macront. Egy-két szereplő neve még a magyar olvasóknak is derenghet, de már a francia sztárújságírókéi aligha.

Az, hogy egy kortárs világirodalmi alkotásból mi jön át a magyar változat rivaldáján, egyébként is olyan kérdés, amely a kritikus figyelmét a műre mint műfordításra irányíthatja. Innen tehát a fordítással foglal-

kozom, annál is inkább, mert a könyvet egyrészt csak ajánlani tudom, különösen a szélesen áradó, saját kanyarjaiban, visszafolyásaiban és holtágaiban szívesen időző történetek kedvelőinek.

Houellebecq fordítója a kezdetektől fogva Tótfalusi Ágnes: a francia író a tőle megismert hangon kedvelte meg a magyar olvasó. A fordító most is jó munkát végzett, nincsenek a könyvben rendszerszintű problémák, például a szöveg nincs se alul-, se túlszínezve. A nagy terjedelmhez képest nem kirívóan nagy a homályos vagy pontatlan megoldások száma sem, de az olyan hibákat, amelyek megakasztják az olvasást, gondosabb szerkesztői munkával el kellett volna tüntetni.

A *molyon* a már idézett sziddharta kimondottan sokallja „a helyesírási/elütési hibákat”, és amikor a tájképfestő Claude Lorraine polgári neve „Gallé”, egy párizsi sugárúté „La Motte-Piquet”, egy pályaudvar elnevezése pedig „Gare de Nord”, formában szerepel (ez utóbbi nem is egyszer) a helyes „Gellée”, „La Motte-Picquet” és „Gare du Nord” helyett, az csakugyan szembeszökő. Ahogyan az is furcsa, hogy a 321. oldalon egy különös szóképződmény – „tulajdonképpen/valójában” – található, amely nyilván még a fordítói műhelymunka egyik korai fázisának maradványa. Máshol egy „17,6 decis” borosüvegről van szó, ami nem valamiféle magnum palacknál is nagyobb, rendhagyó francia úrméretre utal, hanem a „17,5 centiliter”, vagyis a régi, hét deciliteres palack negyedének megfelelő méret duplán elrontott alakja.

És ha már az önológiánál tartunk, érdemes azt is megemlíteni, ahogy

a fordító minden francia számára egyértelmű „Saint-Julien” után, a következő mellékmondatba tapintatosan és nagyon szerencsésen illeszti be a „bor” szót, ahogy találóan „fejedelmi”-nek fordítja a „royal” jelzőt (voltaképp: „királyi”), ahogy „álkiszivatalnokok”-at csinál a „pseudo-employés de bureau”-ból, vagy „kézműves kolbászok”-at az egyébként csak nehézkesen körülírható „saucissons du terroir”-ból. Éppen ezért kár, hogy amikor álmában a főhős egyszer tizenhatos érdemjegyet kap egy megoldására, akkor Tótfalusi Ágnes nem csempészi bele a mondatba – ellentétben a regény német fordítójával –, hogy: „húsból”.

De hát hétszáz oldalt egyszerűen nem lehet hibátlanul lefordítani. Épp ezért van szükség szerkesztőre, az eredetit a fordítással összevető kontrollszerkesztőre és korrektorra, akiknek tehát éppoly hálátlan a munkájuk, mint a takarítóké, hiszen csak akkor tűnik fel, hogy ők is vannak, ha a munkájuk nincs maradéktalanul elvégezve.

Itt van mindjárt a könyv első mondata: „A november végi-december eleji hétfőkön néha olyan érzése támad az embernek, különösen, ha egyedülálló, hogy a halál felé vezető folyosóba érkezett.” Hasonlatot rendszerint azért használ egy író, hogy valamit szemléletesebbé tegyen, de ebben az esetben a sötét, kora téli hétfő reggelek tapasztalata (a hasonlított) érzékletesebb, mint a halál felé vezető megfoghatatlan folyosó, amelynek felidézése pedig éppen az előbbi kép plasztikusabbá tételére hivatott. A mondat tehát poétikailag vagy retorikailag gyanús, még akkor is, ha az ember előtt nincs ott az eredeti. Abban ezen a

helyen a „couloir de la mort” kifejezés olvasható: vagyis folyosó is van, meg halál is, de a szókapcsolat így együtt egyszerűen azt jelenti, hogy „siralomház”, vagy ahogy néhány évtizede egy angol kifejezés tükörfordításaként elterjedt: „halálsor”. Vagyis arról van szó, hogy az egyedülálló emberek egyes őszi végi, téli eleji hétfő reggeleken úgy érezhetik magukat, mintha a kivégzésükre várnának. Ami így már csakugyan szemléletes regénykezdet.

Anélkül, hogy vadásztam volna az ilyesmire – úgy nem is volna érdemes olvasni –, fel-feltűntek kisebb-nagyobb pontatlanságok vagy sutaságok, a másodperc és a perc összekeverésén át „a lakások bérleti árai”-n és a „birkahúsrágum” át (helyesen: bérleti díjak és birkaragu), odáig, hogy a „Confluences” cégnév hol „Egybefolyások”-nak, hol „Összefolyások”-nak van fordítva.

De ezek még nem mennek az értetőség rovására. Komolyabb probléma, amikor a szöveg nem egészen világos. Ilyen például az, amikor a főszereplő köszönetet mond a lelkiismeretességéért egy orvosnak, aki ezt válaszolja: „Nekem ez a munkám”, mire a főhős elkezd azon morfondírozni, hogy „a szeretés nem kifejezetten egy szakma”. Csakhogy így eltűnik a két kijelentést összekötő logikai kapcsolat, amit a francia eredetiben a mindkét mondatban azonos „métier” („mesterség”) szó biztosít. Hasonló a helyzet ezzel az egymást követő két mondatlallal is: „»A világ nem abból áll össze, ami éppen van, hanem ami hamarosan bekövetkezik.« A mű végén volt egy szótár is, és külön szócikk jutott a *megérkezni* igének.” A két mondat közt a magyarban nincs semmi lo-

gikus kapcsolatot: ez csak akkor tárul fel, ha tudjuk, hogy mind a „bekövetkezik”, mind a „megérkezni” ugyanannak a francia szónak – „venir” – a fordítása.

De az ilyesmit a figyelmesebb olvasó fejben még mindig korrigálhatja. Nehezebb a dolgunk viszont például ott, ahol a szöveg a választások kimeneteléről szól. Amikor kezdenek beérkezni az eredmények, az derül ki, hogy három nagy párt kapta a szavazatok hatvan százalékát, miközben „a korábbi jobb- és baloldali pártok jelöltjei látványos zűrzavarban osztoztak a megmaradt szavazatokon”, ami még érthető. A mondat azonban így folytatódik: „a pártok jelöltjei tetszőleges sorrendben jelentek meg a szavazólapokon” – ennek viszont már nincs semmi értelme. Valójában ugyanis arról van szó, hogy a három nagy párt jelöltjei után a hagyományos kisebbségi nem annyira „látványos zűrzavarban”, mint inkább – iróniával hangsúlyozva a józan ésszel értelmezhető sorrend hiányát – „festői összevisszaságban” („dans un pittoresque désordre”) következtek egymás után. És ahogy a francia eredetiben ezután áll, „ils s'étaient présentés en ordre dispersé”, vagyis a szereplésük, az elért eredményük az, ami véletlenszerűnek, minden észszerű magyarázatot nélkülözőnek tűnt, nem pedig a neveknek az eredetiben nem is említett szavazólapokra nyomtatott sorrendje.

Ugyanilyen nehezen érthető az a mondat, amely szerint „Arrasban például két csodaszép barokk palota található, az egyik fölött az UNESCO-világörökségnek számító óratorony emelkedik, és ebben a városban van a legtöbb műemléképület Franciaországban”. Arras a ko-

rábban Nord-Pas-de-Calais néven ismert régiónak csakugyan nagyon szép városa – a Nord fordításával is meggyűlik a fordító baja, ez „Észak-Franciaországnál” jóval kisebb tájegységet jelöl: egyetlen megye neve –, de a népessége csekély. Körülbelül akkora, mint Hódmezővásárhelyé, azaz teljes képtelenség, hogy országos összehasonlításban a legtöbb műemlék épületnek ez a város adjon otthont. Ráadásul az említett barokk paloták nem is paloták („palais”), hanem terek („places”), ahogyan a műemlék épületekkel kapcsolatban sem abszolút számokról, hanem ezek relatív sűrűségéről („densité”) van szó.

Van egy szótévesztés, amely kellemetlen dramaturgiai problémát is okoz: a regény vége felé a főhős szájában talált „grosneur” a magyar fordításban „daganat” formában szerepel. Ez hiába kerül elő valamivel később már a helyes „duzzanat” alakban, akkor már túl késő, mert azt, hogy az illető rákos, sokkal előbb megtudtuk, mint maga a szereplő, az orvosa vagy épp a francia olvasó.

Helytelen lenne azonban mindezeket Tótfalusi Ágnesnek felróni: a fordítót csak a koncepcionális, rendszerszerű hibákért lehetne felelőssé tenni, ilyeneket azonban nem találtam. Ezeket az alkalmi tévesztéseket, amelyeket bárki elkövethet egy hétszáz oldalas szöveg fordítása közben beállt hóvaktságban, a szerkesztőknek kellene kiszűrniük – főleg egy ilyen jó könyv szövegéből.

Michel Houellebecq: Megsemmisülni. Fordította: Tótfalusi Ágnes. Budapest, 2023, Magvető Kiadó. 704 oldal, 7999 forint.